

100-års dag for FØRSTE KVINNE PÅ STORTINGET

Men to herrer nektet å reise seg.

17. mars 2011 markeres et viktig jubileum. Da er det hundre år siden en kvinne møtte for aller første gang i Norges Storting. Stolthet og glede? Javisst, blant kvinnesakskvinner på galleriet. Men, og det skal ikke forties, da Anne Rogstad for første gang tok sete i Stortinget i 1911, og presidenten holdt tale om det merkelige som var skjedd, og representantene reiste seg i begeistring – eller høflighet – var det to som demonstrativt ble sittende. Som Aftenposten skriver 18. mars, ”Det vakte en del omtale, at representantene Rinde og Sæbø demonstrerte ved å bli sittende under talen.” Men årsaken til at to ble sittende, var ikke en protest mot den kvinnelige representanten. Tvert om, de ble sittende i protest, fordi de ville ha alminnelig stemmerett for kvinner, ikke en rett som var begrenset til kvinner med en viss inntekt.

*Tegning i Aftenposten 18. mars 1911
av Brynjulf Larsson*

*Eyolf Soot: Anna Rogstad, 1914. Maleriet henger på
Stortinget. Foto: Teigens Fotoatelier*

Anna Rogstad, kjent og respektert lærer, kom på tinget før alminnelig stemmerett ble innført. Det hadde seg slik:

Ved Stortingsvalget i 1909 hadde kvinner for første gang stemmerett og valgbarhet etter reformen i 1907. Reformen ga ikke kvinner allmenn stemmerett. Retten ble begrenset til de som betalte skatt av en viss inntekt eller hadde ektefelle som gjorde det. Og striden var heftig.

Anna Rogstad ble valgt som Norges første kvinnelige vararepresentant til Stortinget. Hun representerte Frisinnede Venstre (Fr.V.) og stilte

Stortingets bildearkiv.
Foto: Szacinski.

til valg på fellesliste med Høyre fra Gamle Aker krets i Kristiania. Øverst på lista sto en framstående Høyremann, generalkrigskommissær og Odelstingspresident Jens Bratlie. Høyre og Fr.V. gjorde et brakvalg i 1909, Bratlie ble representant og Rogstad vararepresentant.

17. mars 1911 møtte Rogstad for første gang for Bratlie og ble dermed historiens første kvinne på Stortinget. Dette var en begivenhet. Utenfor stortingsbygningen var det samlet en stor folkemengde, som ikke hadde fått plass på det overfylte publikumsgalleriet. Begivenheten var desto mer oppsiktsvekkende, fordi Bratlie var motstander av allmen stemmerett for kvinner. Allmen stemmerett kom heller ikke med på programmet til Frisinnede Venstre, og kvinnesaksforkjemperen Gina Krog bebreidet Anna Rogstad offentlig for at hun da gikk med i partiet.

Fungerende Stortingspresident Magnus Halvorsen, også fra Frisinnede Venstre, sa følgende da han ønsket Rogstad velkommen: «Ærede representanter! Denne dag, den 17de mars 1911, vil bli en merkedag i vort lands historie, fordi det i dag er første gang, en kvinde fremmøter her i Stortinget som en av dets representanter - en begivenhet, som utvilsomt vil vække oppmerksomhet viden om. Om tidspunktet var inde for gjennomførelse av den reform, som denne begivenhet skyldes, har meningene været delte inden vor nation; men jeg føler mig overtydet om, at man i kommende tider i stedse øket grad vil faa

forstaaelsen av, at den har været av den art, at den har bragt vort land bæder og ære, og at den har virket og end mere vil komme til at virke i politisk henseende for vort lands utvikling fordelagtig» (St.tid. s. 113).

Anna Rogstad møtte i korte perioder i 1911, men da Jens Bratlie ble statsminister i Høyre og Fr.V. regjeringen i februar 1912, møtte hun så lenge regjeringen satt, til januar 1913. Hun var først medlem av kirke- og skolekomitéen, men sa at «av pedagogiske saker var det den gang lite på dagsordenen». Senere kom hun inn i næringskomitéen. Hun var en aktiv representant og tok ordet i Stortingsdebatten allerede fem dager etter at hun kom inn første gang. Det gjaldt hærbudsjettet. Hun var en fredsvenn som holdt på voldgift, sa hun. Norge burde være banebrytende når det gjaldt fred og voldgift. Men så lenge

Kvindens Høitidsstund er kommen

President Bratlie introducerer den første kvindelige Ræpresentant for Stortinget

Karikaturtegning fra 'Vikingen' 4. februar 1911, illustratør Eivind Nielsen. Tegningen viser holdningen til en kvinnelig stortingsrepresentant, men er feil i den forstand at president Bratlie hadde permisjon når Anna Rogstad møtte på Stortinget som hans vararepresentant.

fredsarbeidet ikke var nådd lengre enn det var, kunne Norge ikke oppgi sitt forsvar. Rogstad ville derfor i alt vesentlig stemme for det ordinære hærbudsjettet (St.tid. s. 764). Selv om hun stemte med Regjeringen, var dette modig tale, og ikke minst fordi en stor mobilisert felthær sto sentralt for Jens Bratlie som statsminister.

Og Rogstad engasjerte seg i en rekke saker som for eksempel skattlegging av kvinner, undervisning av døve barn, pensjon til lærerinner, kvinners adgang til å tale i kirkene, statsbidrag til Nationaltheatrets musikere, utbygging av Rikshospitalet, rusdrikk på jernbanen mv.

Aftenposten forteller at første sak etter presidentens tale 17. mars var bevilgning til privat skogskjøtsel. Men den langvarige debatten som utspant seg, formådde i liten utstrekning å tiltrekke seg oppmerksomheten. I stedet gikk et flertall av representantene av forskjellige partier etter hvert bort til frøken Rogstads plass og hilste på sin nye kollega. Frøken Rogstad var iført en enkel og smakfull grågrønn ulkjole, opplyser Aftenposten, som tier om hva herrerne var iført.

Gunbild Ramm Reistad

"Det nye Ministerium. – Kvindene ved Roret". Karikatur av Gustav Lærum i 'Vikingen' nr. 29 1907, da kvinnene fikk begrenset stemmerett. Alle de kvinnelige "ministre" er kledd som menn. Bak fra venstre: Kirke- og undervisningsminister Anna Rogstad, krigsminister Aasta Hansteen, handels- og sjøfartsminister Elise Heyerdahl, arbeidsminister Alma Fablstrøm, foran fra venstre: Landbruksminister Gina Krog, utenriks- og finansminister Randi Blehr, statsminister Lisa Kristoffersen, justisminister Ragna Nielsen – med riset! – og eneste mann, kledd som strikkende kone, Hagbard Berner, sjef for offentlige arbeider og løpende forretninger.

LANGSOM FRAMGANG

1898 Menn får allmenn stemmerett ved Sttingsvalg, 1901 Menn får allmenn, kvinner inntektsbegrenset stemmerett ved kommunevalg, 1907 Kvinner får begrenset stemmerett ved Sttingsvalg, 1910 Kvinner får allmenn stemmerett ved kommunevalg og i 1913 ved Sttingsvalg.

Før 1921 var det personvalg. Ved Sttingsvalget i 1909 stilte tolv kvinner som representant (2 S, 2 V) eller vara (2 FV, 1 S, 1 T, 4 V). Bare én ble valgt som vara (A. Rogstad, FV). I 1912 stilte ingen kvinner som representant og åtte (1 FV, 3 S, 4 V) som vara, men ingen ble valgt. I 1915 stilte én kvinne (V) som representant og femten (1 A, 1 FV, 1 H, 4 S, 8 V) som vara. Bare fire vara ble valgt (K. Bonnevie, FV, S. Christie, H. A. Laurgaard, S, og M. Lavik, V). I 1918 stilte fire kvinner som representant (2 Kv, 1 T, 1 V) og ni som vara (2 H, 1 Kv, 1 S, 5 V). Tre vara ble valgt (S. Christie og K. Platou, H, og A. Laurgaard, S). I 1921 ble listevalg innført. Nå stilte 52 kvinner, og den første kvinnelige Sttingsrepresentanten, K. Platou, H, ble valgt.* I 1924 stilte 73 kvinner, men ingen ble representant. I 1927 stilte 66 kvinner, og én ble representant: H. Karlsen, Ap. I årene som fulgte, stilte stadig flere kvinner, og to ble representant (H) i 1930, tre (2 Ap og 1 H) i 1933 og 1 (Ap) i 1936. Nåleøyet var trangt.

* I tillegg ble noen kvinner vara, men ofte et stykke ned på lista.

A=arbeiderdemokrat, Ap=Arbeiderpartiet, FV=Frissinnede Venstre, H=Høire, Kv=Kvindelig vælgerforening, S=Socialdemokrat, T=Avholdspartiet, V=Venstre

Anna Rogstad: Lærer, kvinnesaksforkjemper og politiker

Det er skrevet forbløffende lite om Anna Rogstad, og opplysningene som gis, er til dels motstridende. Kvinnesaksnytt har derfor foretatt et grundig studium av kilder fra hennes egen tid for å kunne gi en mest mulig fylldig og korrekt framstilling, selv om den må være kortfattet.

Anna Rogstad (1854-1938) engasjerte seg sterkt gjennom hele sitt voksne liv i spørsmål som gjaldt skolen og politiske rettigheter for kvinner.

I bresjen for lærerinnene

Hun ble født i Nordre Land som den yngste i en søskenflokk på fire, to gutter og to jenter. Faren Ole Rogstad var prokurator, senere justissekretær, moren var Ane Cathrine Møller. Familien flyttet snart til Trondhjem, der Anna ble elev på realskolen. Hun tok høyere lærerinnep prøve i 1873 og begynte som lærerinne 19 år gammel ved Trondhjems guttebetalingsskole. Hun var ugift og flyttet til hovedstaden i 1877. Fram til 1900 underviste hun

Den unge Anna Rogstad

både gutter og jenter fra 1. til 7. klasse på Møllergata, Sagene og Grünerløkka skole i Kristiania. Den eldre søsteren Marie (1843-1913) var også ugift, ble lærerinne i Kristiania og var med i skolerådet og lærerinnenes organisasjoner. De to søstrene bodde sammen.

I 1883 ble Rogstad med i Kristiania lærerinneforening, som hun bidro til å utvikle fra en pensjons- og selskapsforening til en aktiv fagforening. Hun var medlem av styret, og i 1889 ble hun leder, et verv hun hadde i 32 år. Da folkeskolelova ble endret i 1894 slik at lærerinner ble representert i skolestyret i de større byene, ble Anna Rogstad lærerinnenes representant i Kristiania og møtte som eneste kvinne i skolestyret. Hun satt i skolestyret fra 1894 til 1916 og var stadig medlem av skolerådet.

Rogstad arbeidet aktivt for å styrke lærerinnenes stilling. Hun kritiserte lærerinneutdanningen, som på tre-fire måneder masseproduserte lærerinner som ikke var egnet for skolearbeidet. Hun krevde først egne seminarer for vordende lærerinner, men gikk så inn for at alle landets stiftsseminarer skulle åpnes for kvinner på lik linje med menn og ha felles undervisning. Dette gikk gjennom i 1890. Lærere og lærerinner ble lønnet etter særskilte satser. Det var en vesentlig grunn til at kvinner fikk lærerposter, at de hadde lavere lønn, gjerne omlag halvparten av det menn fikk.

Anna Rogstad blant elever på Sagene skole.

Anna Rogstad fikk økt lærerinnenenes lønninger, men det tok tid å få oppslutning om et krav som likelønn. Mange lærerinner var redde for å miste jobben. Først i 1918 fikk folkeskolelærerinnene i byene anerkjent prinsippet om likelønn.

I 1906 søkte Anna Rogstad som første og eneste kvinne en av de ledige overlærerpostene i Kristiania etter oppfordring fra lærerinnene på Grünerløkka og Norsk Kvinnesaksforening. Men hun fikk ingen slik stilling. Det fikk bare menn. Først i 1909 ga Kristiania kommune adgang for lærerinner til overordnede stillinger, og den første kvinnelige overlæreren ble ansatt i 1913.

Lærerinneforbund

Som eneste kvinne var Anna Rogstad med i komitéen som forberedte stiftelsen av Norges Lærerforening i 1892. Hun ble nestformann i det første styret og satt fram til 1907. I 1898 ble det vedtatt etter forslag fra henne at det av styrets sju medlemmer skulle være minst 3 lærere og 3 lærerinner. Men landsmøtet i 1911 vedtok i strid med Rogstad at kvinner og menn skulle være representert i forhold til sitt medlemstall. Det betydde at kvinnene ville komme i mindretall og ikke kunne få støtte for sine krav. I tillegg til at kvinnene hadde lavere lønnsnivå, ble menn vanligvis ansatt i full stilling, mens kvinner fikk "resten". De ble henvist til småskolen, mens menn underviste i storskolen. Menn ble tildelt leilighet, mens kvinner bare fikk hybel, og det var innført enkepensjon, men ikke enkemannspensjon. I raseri gikk mange lærerinner under ledelse av Anna Rogstad ut av Lærerforeningen og stiftet Norges Lærerinneforbund i 1912.

Anna Rogstad var leder for Lærerinneforbundet fram til 1919. Forbundet gikk aktivt inn for likestilling på alle nivå i skolen. Dessuten sto praktisk pedagogisk reformarbeid sentralt. Anna Rogstad mente det var viktig at jenters utdanning

Fra 1. utgave av Aschehougs leksikon (1906-13)

Rogstad, Anna Georgine (1854—), n. lærerinde. 1873 lærerindeeksamen og lærerinde i Trondhjem, siden 1877 ved Kra. folkeskole (Grünerløkken). Mangeårig formand i Kra. lærerindeforening og standens representant i skolestyret; har virket meget for bedring i sine fagfællers økonomiske kaar og deltaget i de norske kvinders politiske arbeide som en af stifterne af Kvindestemmeretsforeningen og medlem af styret for Norsk kvindesagsforening. Siden 1907 har hun været medlem af Kra. kommunestyre og var 1909 med at stifte det frisindede venstre. Valgt som varamand til stortinget fra Gamle Akers kreds i Kra. 1910—12 mødte hun som den første kvindelige representant paa stortinget vaaren 1911 og feb. 1912 efter generalkrigskommissær Bratli's overtagelse af stillingen som regjeringschef. R. har udgivet «De syv skoleaar. Praktisk veiledning for norsk-undervisningen» (1895—97, 3 bd.; nye udgaver).

(Fot. af Willse.)
Anna Georgine Rogstad.
Praktisk veiledning for norsk-undervisningen» (1895—97, 3 bd.; nye udgaver).

ble styrket, og at jenter og gutter lærte det samme. Fellesundervisning var en kampsak for noen, men Anna Rogstad mente at kjønnsdelt undervisning var en forutsetning for at kvinnenes særpreg skulle bli ivaretatt gjennom skolegangen. Hun ville at kvinner skulle bli økonomisk selvstendige og arbeidet for å åpne håndverk for kvinner. I 1900 startet hun en fortsettelsesskole for unge piker i tillegg til folkeskolen. Den ble populær, og kommunen overtok den i 1909. Anna Rogstad var bestyrer til hun gikk av med pensjon i 1923. Da hadde hun arbeidet i skoleverket i 50 år.

Stemmerettsforkjemper

Anna Rogstad var med å stifte Norsk Kvinnesaksforening. Hun var en av de 171 som underskrev oppfordringen i avisene 12. november 1884 om å tegne medlemskap i den nystartete foreningen, og hun ble styremedlem fra 1886 til 1888. Hun var mest engasjert i stemmeretten. Det var urettferdig, mente hun, at norske borgere var utelukket fra å utøve sine borgerrettigheter bare på grunn av kjønn, og dessuten var det skadelig for landet. Det var bruk for kvinnes moderlighet i skoleverk og

Anna Rogstad – første kvinne på Stortinget

Nyt på Dansens Omraade

Norske Regjeringsmedlemmer
som Toffeldansere
Karikatur fra *Vikingen* 11. mars 1911

kirkestyre, politi-, fengsels- og fattigvesen, krigsvesen, lovgivning og forretningsliv. I 1885 var hun med å stifte Kvindestemmeretsforeningen, KSF, var en drivende kraft som nestleder i foreningen i mange år (1885-97 og 1902-13) og reiste landet rundt og talte. Først var Gina Krog leder av KSF. Men da stemmeretten for menn ble utvidet uten at kvinner fikk stemmerett, foreslo Anna Rogstad at foreningen subsidiært skulle gå inn for begrenset stemmerett for kvinner. Dette førte til splittelse. Gina Krog gikk ut og dannet Landskvinnestemmeretsforeningen i 1898 på KSFs opprinnelige program (stemmerett for kvinner på samme betingelser som for menn) med Fredrikke Marie Qvam som leder. Anne Holsen, Anna Rogstads nære kollega, ble leder for KSF, og Rogstad fortsatte som nestleder.

Frisinnet kvinne

Ved første kommunevalg der kvinner kunne stemme, i 1901, stilte KSF egen upolitisk liste i Kristiania, med 12 kvinner og 30 menn. Bare de to første på lista, Anne Holsen og Ragna Nielsen, kom inn i kommunestyret. Anna Rogstad ble 1. vararepresentant. KSF stilte også liste i 1904, men valget var et nederlag for byens kvinner, og KSF fikk bare inn en mann. Det er ikke opplyst om Anna Rogstad sto på lista denne gangen, men bladet til Norsk Kvinnesaksforening, *Nylænde*, nevner henne ikke blant "de erfarne og ansete kvindelige representanter" som ikke kom med (1904 s. 379). Det var også siste gang KSF stilte egen liste.

De fleste kvinnesakskvinnene engasjerte seg i partiene. Partiforholdene var uklare, men mange søkte til Venstre. I et portrett av Anna Rogstad i *Nylænde* i 1906, sannsynligvis skrevet av Gina Krog, står følgende "Anna Rogstad har mod til at være sig selv helt og fuldt uden noget stjaalent sideblik til Per eller Paal. Derfor har man også maattet opgi at faa hende ind i nogen partirulle. For de konservative står hun som radikal, for de radikale og socialister som reaktionær, mens hun alene er en fribåren, frisindet kvinde. Mod og frisind er dog ikke nok, naar noget skal kjæmpes frem; men Anna Rogstad har ogsaa det mere som skal til: en fast vilje og en udholdenhed som aldrig gir tabt, saalænge der er noget at vinde for en sag. Det er som foregangskvinde, i arbeidet for kvindesag, at den store mængde har lært Anna Rogstad at kjende." (s. 313).

Rogstad hadde sin bakgrunn i embetsmanns- og bykulturen. Hun la vekt på at skolen ikke måtte være unødig kostbar og gikk bl.a. mot gratis skolemateriell. Men undervisningen måtte være av god kvalitet, også for svakstilte barn som

de døde. Hun forsvarte riksmålet, men kritiserte Bibelen for å være kvinnediskriminerende.

Kommunalpolitiker

Til tross for sin selvstendighet lot Anna Rogstad seg velge inn i Kristiania kommunestyre i 1907-10 på en fellesliste for Høyre, den liberale velgerforening og Næringspartiet. Da Venstre ble sprengt, var hun med å stifte Frisinnede Venstre ledet av Chr. Michelsen i mars 1909. Noen måneder etter stilte hun til Stortingsvalg for partiet. Og ved kommunevalget i 1910 stilte hun på lista til Fr.V. i Kristiania og ble vararepresentant til kommunestyret.

Høyre og Fr.V. regjeringen brøt sammen, og situasjonen for partiene var vanskelig foran Stortingsvalget i 1912. Anna Rogstad ble ikke renominert, selv om representantplassen på lista i Gamle Aker krets ble ansett som ledig. I stedet for at Rogstad rykket opp, ble det nominert to

Høyremenn, og det forholdsvis fåtallige Fr.V. stilte ikke kandidat i kretsen. Det er ikke kjent hvordan Anna Rogstad forholdt seg til dette. Ved valget ble for øvrig ingen kvinner valgt til Stortinget. Ved kommunevalget i 1913 stilte Anna Rogstad på nytt for Fr.V. i Kristiania og ble vararepresentant til kommunestyret. Om hun stilte igjen, er ikke kjent.

Forbilde og veileder

I hele sitt liv skrev Anna Rogstad innlegg i aviser og tidsskrifter om aktuelle skole spørsmål, og hun utga alene eller sammen med andre en rekke lærebøker og metodiske veiledninger, spesielt i morsmål, biografier for ungdom og ABC for skole og hjem. Disse kom i mange opplag, og fra hele landet kom lærere for å høre på undervisningen hennes. Hun ble også kjent som friluftsmenneske

Torild Skard

Kilder: Aftenposten, 18. mars 1911; Agerholt, Anna Caspari: Den norske kvinnebevegelses historie, Oslo, 1937 og 1973; Folketellingen 1865; Aktstykker Kristiania kommune, 1908; Frieda Dalen: Lærerinnene ned fra lærerinne-loftet i Norske Kvinners Nasjonalråd 1904-1954, Flisa, 1957, s. 233-35; Gro Hagemann: Skolefolk. Lærernes historie i Norge, Oslo, 1992; Aslaug Moksnes: Likestilling eller særstilling? Oslo, 1984; Norges offisielle statistikk, Stortingsvalgene 1909-36, Kristiania, 1910-37; Nylænde 1889-1923; Anna Rogstad: Stemmerett for kvinner, Nylænde 1889, s. 1-12, 1899, s. 85-9, og i Kari Skjønberg (red) Mannssamfunnet midt i mot, Oslo, 1974, s. 76-88; Anna Rogstad: Folkeskolens lærerinder 1814-1914 i Fredrikke Mørck (red): Norske Kvinder I, Oslo, 1914; Anna Rogstad i Polsys, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, 2010; Torild Skard: Utvalgt til Stortinget, Oslo, 1980; Stortinget og Statsraadet 1814-1914, Oslo, 1915, s. 662-3; Stortinget om Stemmerett for kvinner 17. mai 1814 – 11. juni 1913, Oslo, 1963; Stortingstidende og Anna Rogstad på www.stortinget.no Heftet revidert 20. mars 2011.

Dette heftet er utgitt av Norsk Kvinnesaksforening, som har kjempet for kvinners rettigheter siden 1884. Organisasjonen er tverrpolitisk og religiøst nøytral og arbeider for kvinnefrigjøring og full likestilling på alle samfunnsområder. Du kan lese mer om foreningen på

www.kvinnesak.no

og der kan du også melde deg inn. Ta gjerne kontakt!

Norsk Kvinnesaksforening, Postb. 8901 Youngstorget, 0028 Oslo